

1964 YILI TOPLU İŞ SÖZLEŞMELERİNDEN ÖRNEKLER

Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Sayfalar-Belgeler
20 Şubat 2021

Yıldırım Koç

Türkiye’de işçi sınıfı tarihi yazımlarında en büyük eksikliklerden biri, toplu iş sözleşmelerinin incelenmemesidir. Ayrıca, “işçi sınıfı tarihi” olarak yapılan çalışmaların çok büyük bölümü de, işçi sınıfının ancak bir bölümünü kapsayan “sendikacılık tarihi”dir.

İşçilerimiz kısa vadeli çıkarlarını gayet iyi bilirler. Son derece gerçekçidirler. Davranışlarını anlayabilmek için yalnızca (genellikle tam doğru olmayan) ücret verilerine bakmak yeterli değildir.

İşçilerin işverenlerle ilişkilerinde (1) ücretler ve yan ödemeler, (2) çalışma süresi, (3) iş güvencesi, (4) işçi sağlığı ve güvenliği ve (5) çalışma düzeni konusundaki düzenlemeler ve hakları önemlidir.

Bu konular bireysel iş sözleşmeleri, takım sözleşmeleri, toplu iş sözleşmeleri, teşmil kararname gibi araçlarla düzenlenir.

Toplu iş sözleşmeleri, hem kapsamlarındaki işyerleri, hem de sendikasız işyerleri açısından önemlidir. Belirli bir işkolunda bağitlanan toplu iş sözleşmeleri sonucunda oluşan çalışma koşulları,

sendikasız işyerlerindeki işverenler ve işçiler tarafından da dikkate alınır. Toplu iş sözleşmeleriyle elde edilen kazanımlar, belirli bir süre sonra yasalarla tüm işçilere de yaygınlaştırılabilir. Örneğin, işçilerin kıdem tazminatı 1975 yılına kadar çalışılan her yıl için 15 günlük giydirilmiş ücret üzerinden hesaplanırdı. 1964-1975 döneminde bağtlanan toplu iş sözleşmeleriyle bu süre artırıldı. Ardından da 1975 yılında yapılan bir yasa değişikliğiyle, kıdem tazminatı gün sayısı 15'ten 30'a çıkarıldı.

Türkiye'de işçilerin davranışlarının anlaşılabilmesi için mutlaka incelenmesi gereken belgelerin başında toplu iş sözleşmeleri gelmektedir. Ancak, sendikaların büyük bölümü, toplu iş sözleşmelerini sendika dışındaki kişilere vermezler. Toplu iş sözleşmesini ilgili işçilere dağıtan sendika sayısı bile çok azdır. Ayrıca birçok sendikada geçmiş yıllara ilişkin toplu iş sözleşmeleri saklanmaz.

Türkiye'de 1963 öncesinde "umumi mukavele" adıyla imzalanan az sayıda toplu iş sözleşmesi vardır. Ancak toplu iş sözleşmelerinin yaygınlaşması, 1961 Anayasasının 47. maddesindeki düzenlemenin ardından 24 Temmuz 1963 tarihinde yürürlüğe giren 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu sonrasında. İlk dönem toplu iş sözleşmeleri de, bir acemilik devresinin ardından, ancak 1964 yılında bağtlanabildi.

Bağtlanan toplu iş sözleşmelerinin Çalışma Bakanlığı'na gönderilmesi zorunludur. Ancak Çalışma Bakanlığı'nın elinde, araştırmacıların erişimine açık bir toplu iş sözleşmeleri arşivi yoktur. Daha doğrusu, bu toplu iş sözleşmelerinin belirli bir süreden sonra saklandığı da kuşkuludur. Ayrıca özellikle 1980 öncesinde bağtlanan toplu iş sözleşmelerinin bir bölümü yalnızca daktilo veya teksir makinesiyle çoğaltılmış, matbaada basılmamıştır. Bu nedenle, 1964 yılından itibaren belirli bir işyerinde veya işletmede çalışma koşullarının değişimine ilişkin temel kaynakların başında gelen toplu iş sözleşmelerini inceleyebilmek çok zordur.

Arşivimizde 1964 yılına ilişkin epeyce toplu iş sözleşmesi var. Bu toplu iş sözleşmelerinin altısını www.yildirimkoc.com.tr adresindeki sitede yayınlıyoruz. Önümüzdeki günlerde bu tür belgeleri yayınlamayı sürdüreceğiz.

Tam metinleri taranarak siteye yüklenen toplu iş sözleşmeleri şunlardır:

Tekel Genel Müdürlüğü ile Marmara ve Trakya Bölgesi Tütün, Müskirat, Gıda ve Yardımcı İşçileri Bölge Merkez Sendikası arasında yapılan ve 30.4.1964 tarihinde yürürlüğe giren toplu iş sözleşmesi. Toplu iş sözleşmesinin "Sözleşmenin Süresi" başlıklı maddesi şöyledir: "İşbu Toplu İş Sözleşmesi belirsiz süreli olarak aktedilmiştir." (m.3) <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1613737428b.pdf>

Sümerbank Genel Müdürlüğü ile TEKSİF (Türkiye Tekstil Örne ve Giyim Sanayii İşçileri Sendikası) arasında yapılan ve 22.5.1964 tarihinde yürürlüğe giren 2 yıl süreli toplu iş sözleşmesi. <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1613737897b.pdf>

Milli Savunma Bakanlığı ile Türkiye Harb Sanayi ve Yardımcı İş Kolları İşçi Sendikaları Federasyonu (Türk Harb-İş) arasında yapılan, 27 Mayıs 1964 tarihinde imzalanan ve 7 Kasım 1963 tarihinden itibaren iki yıl süreli toplu iş sözleşmesi. <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1613738788b.pdf>

Türk Petrol ve Madeni Yağlar T.A.Ş. ile Türkiye Petrol, Kimya ve Atom İşçileri Sendikası (Petrol-İş) arasında yapılan ve 1 Ocak 1964-30 Nisan 1966 tarihleri arasında yürürlükte bulunan toplu iş sözleşmesi. <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1613739250b.pdf>

Selâhattin Beyazıt İşyerleri ile Türkiye Petrol, Kimya ve Atom İşçileri Sendikası (Petrol-İş) arasında yapılan ve 1 Nisan 1964-1 Nisan 1966 tarihleri arasında yürürlükte bulunan toplu iş sözleşmesi. <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1613739515b.pdf>

Keir and Cawder Arrow Drilling (U.K.) Company ile Türkiye Petrol, Kimya ve Atom İşçileri Sendikası (Petrol-İş) arasında yapılan ve 1 Nisan 1964 – 31 Mart 1966 tarihleri arasında yürürlükte bulunan toplu iş sözleşmesi. <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1613739777b.pdf>